

Олена ВОСКОБОЙНИКОВА-ГУЗЄВА,

директор інституту бібліотекознавства НБУВ,
канд. іст. наук

Наукова бібліотека XXI століття в європейському соціокультурному вимірі

Стаття засвідчує, що соціокультурний, інформаційний простір сучасної європейської бібліотеки максимально орієнтований на архітектурне, естетичне та функціональне оновлення, на представлення різноманітних технологій обслуговування, комбінованого за видами ресурсу, на швидкість та зручність отримання інформації.

Ключові слова: наукова бібліотека, інформаційний простір, інформаційний ресурс, технології обслуговування.

Кожен історичний період характеризується превалюванням розвитку певного типу бібліотеки, що зумовлено як виконуваними нею соціальними завданнями (збирання, збереження, поширення знання та ін.), так і загальними тенденціями культурного та освітнього поступу. Бібліотекознавча думка, представлена у працях учених XVIII–XIX ст. (у контексті організаційно-управлінського облаштування бібліотек як книгосховищ та опрацювання фондів), органічно пов'язана з розвитком основних типів бібліотек і сьогодні дає нам велику кількість спостережень і прикладів. Так, XVII ст. було часом динамічного розвитку церковних і монастирських бібліотек, XVIII ст. визначається як період активного становлення

бібліотек університетських. На межі XVIII–XIX ст. у Європі формуються бібліотеки нового типу – національні, у XIX ст. домінуючою тенденцією стає поява і розвиток академічних бібліотек. Розвитку освіти і культури активно сприяли бібліотеки народні (публічні), вони відіграли особливо важливу роль у справі поширення знань. У цей же період остаточно утверджується погляд на бібліотеку як самостійний фактор культури¹.

¹ Див.: *Володин Б. Ф.* Всемирная история библиотек. – СПб: Профессия, 2002. – 352 с.; *Рубинский К. И.* Культурная роль библиотеки и задачи библиотекведения. – Х., 1910. – 32 с.; *Балика Д.* Бібліотека в минулому (культурно-історичний нарис) / за ред. Ю. О. Меженка. – К.: Держвидав України, 1925. – 118 с. та ін.

Генезис бібліотекознавчої думки ХХ ст., аналіз основних напрямів діяльності провідних бібліотечно-інформаційних установ світу і Європи дає змогу зробити висновок, що найпоширенішим типом бібліотек на початку ХХІ ст. стали комплексні науково-інформаційні центри, які одночасно виконують широкий спектр різноманітних функцій, поступово трансформуючись в установи, в яких «бібліотечно-інформаційна» частина залишається лише базовою, а факультативні структури (музеї, архіви, виставкові та навчальні центри, книгарні, театри тощо) надають їхньому соціокультурному та інформаційному простору особливого змісту.

Соціокультурний простір бібліотеки (особливо великої наукової) – це специфічне поєднання факультативних функцій із різноманітними засобами їхньої реалізації.

Концепція інформаційного простору європейської наукової бібліотеки формується під безпосереднім впливом сучасних тенденцій розвитку інформаційно-комунікативних технологій, збагачується досвідом міжнародного співробітництва, дедалі частіше трансформується завдяки реалізації спільних міждержавних або міжнародних програм і проєктів.

У даній статті окреслені питання розглядаються на конкретних прикладах організації деяких провідних європейських бібліотек, з діяльністю яких автор мала змогу особисто ознайомитися.

Участь у програмі «Європейські стратегії розвитку культури і освіти та роль бібліотек» (травень, 2008 р.), яка включала професійну навчальну поїздку до бібліотек Франції за підтримки Міністерства культури і туризму України, Міністерства культури та комунікації Франції та була організована Центром безперервної інформаційно-бібліотечної освіти Української бібліотечної асоціації, дала змогу безпосередньо ознайомитися з основними напрямками роботи і сформувати власну думку щодо місця сучасних бібліотек у європейському культурному просторі.

Програма передбачала відвідання Національної бібліотеки Франції, Публічної інформаційної бібліотеки Центру ім. Ж. Помпіду, Муніципальної бібліотеки ім. Ла Фонтена (м. Париж), Муніципальної бібліотеки ім. Жана Палала (м. Реймс), Університетської бібліотеки ім. Робера де Сорбона (м. Реймс), зустрічі у Міністерстві культури та комунікації Франції (зустріч з п. Корін де Мюнен, зав. відділу європейських та міжнародних зв'язків Дирекції книги та читання, презентація політики

Міністерства щодо підтримки книги та читання), в Асоціації бібліотекарів Франції (зустріч з п. Даніель Шантеро, керівником бюро Асоціації, презентація системи бібліотек Франції та системи бібліотечної освіти) тощо.

До участі у програмі були запрошені провідні фахівці бібліотек України. У рамках науково-освітньої програми вивчався досвід співпраці бібліотек, проєктного розвитку, використання сучасних форм бібліотечної роботи та особливостей упровадження і використання інформаційних технологій; відбулися подіум-дискусії, презентації ідей та концепцій учасників програми.

Ми отримали вагоме підтвердження щодо втілення основних ідей організацій та закладів культури у галузі інформаційних та комунікативних технологій, визначені Комітетом з культури Ради Європи. Ця робота ведеться у двох напрямках: взяття забор'язань щодо відкриття доступу до всіх інформаційних ресурсів і джерел знань та збереження і збільшення культурної спадщини народів та держав Європи.

Найкращою моделлю реалізації таких завдань є модель бібліотечно-інформаційного центру «бібліотека-медіатека». Терміни «медіатека» та «медіатекар» вперше з'явилися у французькому бібліотекознавстві. Медіатека у Франції – це сучасна бібліотека, яка відповідає світовим стандартам обслуговування на основі фонду, що включає різноманітні види документів (від друкованих до електронних та мультимедійних), а також забезпечує доступ до інформаційних мереж, Інтернет включно.

Одним з найяскравіших прикладів медіатеки можна вважати Публічну інформаційну бібліотеку (ПІБ; www.bpi.fr) Національного центру мистецтва та культури ім. Жоржа Помпіду в Парижі (відкрита 1977 р., нинішня технологія працює після реконструкції Центру з 2000 р.). Бібліотека має статус національної і перебуває у підпорядкуванні Міністерства культури та комунікації Франції. Багато років ця установа вважалася лабораторією з інновацій у бібліотечній справі. Вперше у бібліотечній практиці Франції було доведено правомірність віднесення до фондів бібліотек, крім друкованих видань, інших носіїв інформації (документальні фільми, грамплатівки, слайди), обґрунтовано доцільність використання аудіовізуальних матеріалів у процесі вивчення іноземних мов. У фонді ПІБ належне місце займають CD та DVD, банки даних, інформаційні програми навчання з різних галузей знання. Обсяг фонду ПІБ зали-

шається незмінним, масив документів щорічно оновлюється (надходить до 16 тис. нових документів; майже 12 тис. виключається і передається до інших бібліотек та інформаційних центрів). Спеціальний зал ім. Жана Ренуара, розрахований на 80 місць, дає змогу у комфортних умовах демонструвати відеофільми та кінофільми. Для індивідуальної роботи з аудіовізуальними документами оснащено понад 50 пунктів. ПББ накопичено значний досвід з переведення творів мистецтва у цифрову форму; 150 тис. документів фонду фотографій, афіш, естампів розподілено по 2275 тематичних дось, функціонує майже 30 спеціальних пунктів для роботи з аудіодокументами; у системі автоматизованих робочих місць виокремлено 3 сектори для самостійного вивчення мов.

Досвід ПББ переконує, що в умовах медіатеки можна краще задовольняти інформаційні потреби читачів усіх категорій. Наведемо кілька цифр, що ілюструють стан та повсякденну діяльність установи. ПББ розташована на трьох поверхах, займає 10 000 кв. м, має 2200 місць для користувачів, 14 км стелажів, 400 000 документів, 400 автоматизованих робочих місць, 62 години роботи на тиждень, 10 довідкових бюро, 6 000 відвідувань на день, 300 000 відвідувань сайта бібліотеки на тиждень.

Основні принципи організації інформаційного простору ПББ знайомі фахівцям з публікацій директорки Бібліотеки п. Мартіни Блан-Монмейер². У них йшлося про організацію внутрішньої мережі з одночасним використанням, пошуком та обміном інформацією, тобто про створення віртуальної бібліотеки, яка чудово взаємодіє з традиційною формою представлення матеріалів та Інтернетом. Роботи з інформатизації Бібліотеки велися з 1998-го по 2000 р. Їхнім результатом став комплекс з 300 мережевих точок доступу, розміщених неподалік від довідкових служб бібліотекарів. Для встановлення зв'язку між електронними і друкованими ресурсами кожна мережева точка доступу має параметри доступу з єдиного меню до всіх каталогів ПББ і спеціалізованих бібліотек Парижа, до предметних оптичних дисків, а також до іконографічних сайтів та інших відповідних інтернет-сайтів. Мережева точка доступу дає змогу знаходити як необхідні друковані джерела, так і інформацію в електронному виг-

ляді. Отже, технологічна модель ПББ реалізована з урахуванням необхідності задоволення усіх вимог сучасних користувачів – представлення різноманітних технологій обслуговування, комбінованого за видами ресурсу, швидкість та зручність отримання інформації.

Простір ПББ (архітектор Жан-Франсуа Боден) органічно вписаний у загальну концепцію Центру ім. Жоржа Помпиду. Територія кожного поверху (рівня) лише візуально, за рахунок меблів та обладнання, ділиться на зони, тематичні розділи основного фонду розділено кольоровими позначками. Що ж стосується залу Музики, то він виокремлений скляними перегородками, які дають змогу за умов масштабності площі приміщення зберегти функціональність та зручність. Обладнання, меблі, освітлення, пристосовані саме для тих завдань, які виконуватимуть читачі або персонал. Столи та настільні лампи для читання виконані за задумом Жан-Франсуа Бодена. Під час відвідування залів ми мали змогу переконатися в їх ергономічності.

Враження від ПББ можна висловити загалом так: сучасний, продуманий, зручний інформаційний та знаннєвий простір. Сподіваємося, що досвідом наших французьких колег скористаються бібліотекарі України і розвиток медіатек та медіа-простору вітчизняних бібліотек сягне нового, більш високого рівня.

До речі, на східно-європейських теренах вже є сучасні зразки організації бібліотечно-інформаційної справи. Йдеться, насамперед, про проект соціоінформаційного простору Національної бібліотеки Білорусі (НББ), який вражає масштабами і дизайном будівлі, технічною оснащеністю бібліотечно-інформаційних напрямів діяльності, ергономічністю приміщень для співробітників та користувачів.

Наведемо лише кілька цифр та фактів, що ілюструють різносторонню діяльність НББ. Документний фонд НББ становить понад 8,3 млн одиниць зберігання, обслуговування читачів здійснюється в 19 читальних залах, розрахованих на 2000 читачьких місць, у кожній читачькій зоні є АРМ для користувачів і співробітників загальною кількістю 1400. Бібліотека надає користувачам широкий спектр послуг для роботи з традиційними та електронними ресурсами, до послуг користувачів – віртуальна довідкова служба й електронна доставка документів. НББ забезпечує доступ до численних БД – як придбаних, так і власної генерації. Обсяг електронних ресурсів власної гене-

² Блан-Монмейер М. Публичная информационная библиотека (Национальный центр культуры и искусств им. Ж. Помпиду в Париже) // Библиотечковедение. – 2004. – № 6. – С. 52–55.

рації становить понад 2,5 млн записів, у т. ч. ЕК ННБ – близько 1,6 млн записів. Усі комп'ютери НББ об'єднані в єдину локальну мережу (понад 150 км), бібліотека має 2 основні й одну резервну зовнішні оптоволоконні лінії. АБІС функціонує на програмному забезпеченні, розробленому спеціально для НББ НВО «Агат-Систем» на базі СУБД «ORACL».

Як соціокультурний центр НББ має у своїй структурі музей книги, картинні галереї, конференц-зал, закритий і відкритий оглядові майданчики, ресторан і кафе, фізкультурно-оздоровчий комплекс. Багатофункціональність структурних підрозділів дає змогу проводити книжкові і художні виставки, форуми, конференції та інші заходи. Як соціополітичний центр НББ містить офіс Президента Республіки Білорусь, два зали для проведення самітів на вищому рівні та міжнародний прес-центр³.

Заслуговує на увагу й унікальний проект екологічної будівлі університетської бібліотеки, реалізований у Республіці Франція. Матеріал на цю тему ми отримали від французьких колег і він зараз готується до друку. Наша французька колега п. Карін Ель Бекрі-Дінуар, директорка об'єднаної служби документації університету Реймс Шампань-Арденн представила університетську наукову бібліотеку ім. Робера Сорбона – справжній сучасний науково-інформаційний центр, будівля якого – зразок високої екологічної якості. Оприлюднені п. Карін показники екобудівництва, екоуправління, гідротермічного, акустичного та візуального комфорту не лише засвідчують увагу уряду, розробників та забудовників до проблем екології навколишнього середовища, а й підтверджують існування в країні погляду на бібліотеку як важливий соціокультурний об'єкт, який одночасно може бути іміджем і втілювати найсучасніші технології для обслуговування користувачів та створювати комфортні умови для персоналу.

Ми як учасники професійної науково-освітньої програми «Європейські стратегії розвитку культури і освіти та роль бібліотек», мали змогу особисто переконались у перевагах даного проекту. Зручне зонування простору університетської бібліотеки, вдале дизайнерське поєднання двох базових кольорів проекту (світло-перлинного та винно-

червоного), що додають особливого візуального враження від внутрішньої архітектури, велика питома вага природного світла, виокремлення зон абсолютної та відносної тиші, висока технічна оснащеність як користувацьких, так і професійних приміщень, зручне сучасне книгосховище із передбаченим запасом площ – це лише децима тих позитивних вражень, якими ми збагатилися під час відвідин бібліотеки. Звичайно, ми робили аматорську фотозйомку, але вона, як попередила нас пані директорка, може бути використана тільки в особистих цілях та для підвищення кваліфікації оскільки всі зображення інтер'єрів є власністю розробників. Тому пропонуємо професіоналам зазирнути на сторінку бібліотеки на інтернет-сайті університету (www.univ-reims.fr).

Останніми роками дедалі частіше прагнення до оновлення форми інформаційного простору присутнє і при побудові та реконструкції бібліотечних установ. Це повною мірою стосується наукових і публічних бібліотек. Ось думка директора Архітектурного інституту Санкт-Петербурзького Державного архітектурно-будівельного університету доктора архітектури В. А. Нефьодова: «архітектурне замовлення на сучасні бібліотеки та медіатеки – характерна ознака суспільства, що розвивається. У розвинутих країнах бібліотеки перетворюються у найновіші мультимедійні центри і не останню роль тут відіграє архітектура будівлі»⁴. Ознака часу – орієнтація сучасних архітектурних та дизайнерських рішень на створення умов, що дають змогу поєднувати різні види культурно-пізнавальної діяльності у межах одного об'єкта, зокрема освітні та відновлювально-розважальні функції, широко використовуючи при цьому мультимедіа. Прикладів сучасного підходу до організації простору бібліотеки вже досить багато, це і медіатека у Нанті (Франція), і ціла низка публічних бібліотек Фінляндії, Данії, Німеччини та інших країн.

Еволюція форми і функцій бібліотек як архітектурних і соціокультурних об'єктів підтверджує наміри розвинутих країн вкладати кошти в естетичне і функціональне оновлення інформаційного простору. Сподіваємося, що ця тенденція стане домінуючою і на теренах українського бібліотечно-інформаційного простору.

³ Мотульський Р. Національна бібліотека Білорусі як центр кооперативної взаємодії бібліотек країни // Бібліотечний вісник. – 2008. – № 2. – С. 3–6.

⁴ Нефедов В. А. Информационное пространство нового поколения // Библиотечное дело. – 2005. – № 11. – С. 10–14.